

<https://doi.org/10.52387/1811-5470.2024.4.06>
 CZU: 37.0:17:2:316.6

DEZVĂLUIREA IDEALULUI DE OM ÎN CONCEPȚIA EDUCAȚIONALĂ A POPORULUI

Natalia STAFIU,

doctorandă, Școala Doctorală Științe ale Educației,
 Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău, R.M.
 ORCID-0000-0002-1789-9273

Rezumat. *Pedagogia populară ca model valoric constituie fundamentul formării culturii generale umane. Educația având drept finalitate formarea personalității umane, aceasta vizează obiective majore precum: aspirația spre valori, disponibilitatea pentru valorizare, atitudini și comportamente corespunzătoare. Astfel, încercăm o abordare explorativă a conceptului idealului de om din perspectiva educațională a poporului și trecutului, pentru că astăzi acest concept ne poate servi drept exemplu și model pentru societatea noastră. Deschiderea spre nou în cultură și valorizare trebuie să pornească de la deschiderea spre valorile trecutului, iar deschiderea spre universalitate, de la deschiderea spre național, spre specificitatea universalității.*

Cuvinte-cheie: *ideal, valoare, om, pedagogie populară, omenie.*

THE DISCLOSURE OF THE IDEAL OF MAN IN THE EDUCATIONAL CONCEPT OF THE PEOPLE

Summary. *Popular pedagogy as a value model constitutes the foundation of the formation of general human culture. Education having as its purpose the formation of the human personality, it aims at corresponding major objectives. Thus, we try an exploratory approach to the concept of the ideal man from the educational perspective of the people and the past, because today this concept can serve us as an example and a model for our society. The opening to the new in culture and valorization must start from the opening to the values of the past, and the openness to universality, from the openness to the national, to the specificity of universality.*

Keywords: *ideal, value, man, popular pedagogy, humanity.*

Existența omului, viața lui aparține și se manifestă în formele cunoscute: de ființă biologică, socială și ființă spirituală. Viața omului ca fenomen sociouman nu poate fi definită numai în baza impulsului vital. Ea reprezintă un produs al culturii, o creație a conlucrării generațiilor mature cu cele tinere, inclusiv a autoactualizării individului în procesul devenirii sale ca actor a propriei formări și enculturații. Deci, persoana, este o expresie a chintesenței biologice, mediului și a spiritului omenesc, a educației și dezvoltării tendințelor, aspirațiilor sufletești și morale [5]. Viața omului, se manifestă prin faptul de a fi prezent în lume, de a exista prin valorificarea factorilor biopsihosociali. Care presupun ansamblul de acțiuni și interacțiuni de satisfacere a trebuințelor biologice, spirituale și morale. Urmând această cale, omul a creat valorile, adică acele fenomene și lucruri, care îi satisfăceau necesitățile și dorințele. Acceptând absolut faptul, expus de Protagoras într-o formulă succintă, dar cu un mare și profund sens *omul este măsura tuturor lucrurilor*, dorim să completăm această idee, concentrând atenția noas-

tră asupra exersării și consolidării acțiunii morale. Astfel, plecând de la faptul că valoarea reprezintă fenomenul sociouman care satisface o trebuință sau dorință a omului, susținem că individul se formează, se desăvârșește în plan moral și cultural, prin interiorizarea, crearea, dar și explorarea a valorilor. În concluzie, numai omul axat pe acțiunea morală poate fi considerat măsura tuturor lucrurilor [3].

Morala este fenomenul care pune problema adevăratei destinații a omului. Ea este partea filosofiei care îl interesează direct pe fiecare dintre noi. Orice acțiune liberă și gândită presupune ca scopul ei să fie considerat valabil, adică include o reflecție și o decizie luată prin prisma moralei. În general, de îndată ce reflectăm asupra vieții noastre și la sensul pe care vrem se i-l dăm, abordăm problema moralei [4, p.217].

Antropologii susțin că *ideile morale* îți au începutul în conștiința morală a individului, care le elaborează și le urmează în baza asimilării culturii umane. În cadrul societății ideile morale sunt interiorizate de persoană prin educația morală, ceea ce contribuie la formarea Supra-eului acesteia.

Esența ideilor morale a fost abordată de Im. Kant, care le-a definit drept imperativ categoric, ce susține datoria, obligativitatea respectării și conformării individului la ele.

Ideile morale se formează și se desăvârșesc ca și sentimentele morale în baza unor structuri interioare ce țin de psihicul uman și specificul lui - rațiunea, dar depind foarte mult de educație și de mediul, de exersarea permanentă a individului.

Prin conținutul și manifestarea lor, ideile morale, concentrează în sine și exprimă valorile morale pe care le posedă persoana. În ordinea de idei expusă, susținem constatarea realizată de Im. Kant, în conformitate cu care, ideile morale fac parte din categoria celor transcendente, compuse din următoarele subtipuri: ideea psihologică referitoare la suflet, ideea cosmologică ce se referă la lume și ideea teologică referitoare la Dumnezeu. Acestea reprezintă categoriile apriorice ale rațiunii, întrucât anticipă orice fel de act de empiric. Ideile morale se suprapun peste valorile morale pe care le exprimă: ideea de bine, de datorie, de responsabilitate – toate având caracter de obligativitate pentru persoană. Obligativitatea vizată este impusă de rațiune și se manifestă prin acțiunile morale ale individului [7].

C. Enăchescu menționează că psihologia morală, studiază conexiunea strânsă dintre sentimentele morale, ideile morale și acțiunile morale ale persoanei [5, p.147]. La rândul nostru, completăm ideea cercetătorului prin a specifica că nu numai interconexiunea, dar și corelația lor cu aspirațiile morale, inclusiv, cu modelele conduitei morale din cadrul societății, este importantă ca parte componentă ale ideilor și acțiunilor morale.

În viziunea lui Im. Kant, ideea morală asociază binele cu datoria, făcând persoana responsabilă de acțiunile sale care trebuie să corespundă legii morale. Filosoful ne atenționează asupra faptului că ideea morală este ideea binelui făcut din datorie și supus responsabilității, anume de atât individul trebuie să fie conștient de acțiunile sale de la început până la finalizarea acestora [8].

Plus la aceasta, persoana ce posedă conștiință morală, promovează idei, acțiuni și o conduită morală, planifică scopuri, selectează cu grijă mijloacele pentru a nu se abate de la normele morale, adică pentru a nu perverti acțiunile sale în acțiuni imorale.

În concluzie, valoarea persoanei depinde de interiorizarea normelor morale, inclusiv de ideea și acțiunea morală, care se manifestă în acord cu unitatea și conștiința morală și comportamentul demn.

Acțiunile umane, în mod ideal, ar trebui să fie morale, deoarece omul este înzestrat cu rațiune,

iar istoria culturii civilizației a demonstrat că moravurile bune îi asigură omului o viață și existență demnă.

Aici, este cazul să facem referință la psihologia morală și să delimităm ideea de om, imaginea omului, valoarea și acțiunea umană.

Ideea de om cuprinde totalitatea concepțiilor despre ființa umană, modelul de referință în raport cu care se definește și se construiește omul. Bineînțeles că modelul poate fi o simplă reproducere a unui om real, o reprezentare mintală sau un construct intelectual, un concept ca rezultat sintetic al percepției calităților omului real.

Filosofii psihologii consideră că ideea de om este concentrată în *idealul uman* aspirație supremă, elaborată de Supra-eu, care se impune Eu-lui conștient ca scop acceptat și ca perspectivă ce trebuie realizată. Ideea de om configurează cadrul sociocultural și cel educațional, în care se formează omul și în care este acceptată și promovată ideea respectivă ca parte componentă a concepției despre lume. Raportată la existența reală a omului, putem aborda aspectul și prezența concretă a acestuia, care este desemnată prin imaginea omului. La prima vedere, pare că imaginea omului reprezintă înfățișarea lui. O analiză detaliată a fenomenului ne impune conștientizarea faptului că aceasta este forma Eu-lui prin care omul se prezintă în lume, imaginea, elucidând și scoțând în evidență chintesența elaborărilor, a muncii depuse pe parcursul timpului în conformitate cu factorii normativi și modelatori ai societății și a Supra-eului moral.

Idealul este un principiu sau valoare pe care cineva îl urmărește activ ca scop etic. Este întotdeauna aproape, deși apropierea de el nu-i în mod obligatoriu continuă, ci poate avea loc (inclusiv) în salturi, cu discontinuități.

Conform definiției lui A. Cintora: „în principiu, numai ființele umane pot avea un ideal sau pot dezvolta un comportament de căutare a idealurilor”. Se poate spune că, printre alte cauze, abordarea continuă a căutării de idealuri a contribuit decisiv la ceea ce se numește „progresul umanității” [2].

Nevoia de ideal și de model spre care să aspire, persistă mereu la om, acesta simte acut nevoia unui model pe care să-l imite, după care să se conducă pe drumul vieții. Acesta poate fi găsit în persoana apropiaților, a unei rude, frate mai mare, educator sau, când aceștia nu-l satisfac, în eroi din literatură sau filme. Desigur că idealul omenesc nu îl constituie imaginea sau portretul acestora, ci faptele, conduita și realizările lor, adică ceea ce omul consideră la cei pe care îi ia ca model de urmat și de realizat prin

propria sa persoană. De multe ori idealul nu are un corespondent concret, un model, ci este o sinteză a însușirilor mai multor persoane.

Totodată, nevoia de ideal mai este dictată și de o altă caracteristică a ființei umane, valorificabilitatea, sau cu alte cuvinte, capacitatea omului de a valorifica, de a conferi valoare obiectivelor și faptelor, de a produce el însuși valori materiale și ideale.

Creat din valorile existente, prin reordonări și/sau sedimentări succesive idealul uman devine el însuși o valoare, cu ajutorul căreia omul își poate exercita capacitatea care îi este specifică – valorificabilitatea.

Idealul de om este ideal numai în măsura în care cineva încearcă să-i ofere o prezentare concretă. Această prezentare se realizează prin raportarea activă a omului, la normele și valorile morale ale societății. În această ordine de idei, raportarea devine un proces de valorificare, unde omul acționează ca subiect axiologic.

Omul valorifică realitatea și memorează pentru sine și pentru idealul său moral anumite precizări cantitative și calitative ale idealului – valorile morale. Concretizarea idealului de om se înfăptuiește prin modul de autorealizare a omului, cât și prin modul de manifestare al comportamentului său.

Idealul uman este un instrument valoric, pe care omul îl utilizează în toate raportările sale la real. Ca instrument valoric idealul uman scoate în evidență aspectul contradictoriu al realității, ușurează cunoașterea contradicțiilor pe care le are de străbătut omul, deslușește sensurile acestora, valorificându-le și reținându-le pe cele profitabile pentru progresul personalității. Prin capacitatea de a ajuta omul să lase în urmă curbele evoluției, idealul de om este un factor de echilibru al personalității.

Dintre toate acțiunile umane, poate cea mai dificilă dar și cea mai bogată în satisfacții pare a fi aceea a formării și modelării omului însuși. Determinată să acționeze/interacționeze, ființa umană a pornit de la lume și efortul de transformare a acesteia pentru a se întoarce asupra sa însăși. A devenit evident faptul că în actul de instaurare a umanului în lume, grăitoare este calitatea acestuia din urmă. Ori aceasta nu este dată (decât ca potențial), ci se construiește. Actul chemat să efectueze această metamorfoză esențială (de la potențial la real, de la dat la manifest) este *educația*.

Conținutul conceptului de educație s-a conturat și întregit de-a lungul dezvoltării societății, în funcție de cerințele acesteia. Astăzi educația este definită din unghiuri de vedere diferite ca proces psiho-social, ca acțiune de conducere, ca ansamblu

de influențe exercitate asupra individului. Se întâlnesc mai multe definiții ale educației, fiecare însă fiind unilaterală, punând accent pe un aspect sau altul. Corelând sensurile relativ diferite ale educației, putem conchide că aceasta este una dintre cele mai mărețe invenții ale genului uman, invenție care ascunde în sine marile secrete ale perfecțiunii naturii umane.

Se cunoaște faptul, că educația diferă de la o etapă istorică la alta, în funcție de condițiile materiale și spirituale ale societății. Totuși, pe aceeași treaptă de dezvoltare ea reprezintă anumite particularități izvorâte din experiența fiecărui popor. Ca acțiune socială, educația se înfăptuiește în limitele unor granițe naționale și statale, pe fondul unei vieți sociale și al unor tradiții care s-au format în decursul dezvoltării națiunii respective. Ea depinde deci de cultura națională, de idealul social, politic, național, de trecutul istoric, de moștenirea materială și spirituală transmisă din generații în generații. Toate aceste fenomene legate de devenirea și experiența unui popor își pun amprenta asupra specificului educației. În valorificarea experienței universale acumulate în cadrul altor sisteme educaționale, de care nu se poate face abstracție, trebuie să se pornească întotdeauna de la particularitățile sociale și naționale din țara respectivă, după cum este prevăzut în Convenția ONU *privind Drepturile Copilului*, și anume „educarea copilului în spiritul respectului față de părinții săi, față de limba sa, de identitatea și valorile sale culturale, față de valorile naționale ale țării în care acesta locuiește, ale țării de origine, precum și față de civilizații diferite de a sa.”

Astăzi tot mai mult se acreditează ideea că educația poate și trebuie să joace un rol important în făurirea destinului național, să devină un factor puternic de afirmare a entității naționale. Cu cât un popor reușește să-și adapteze mai bine educația la condițiile sale specifice, la nevoile și capacitățile sale cu atât mai mult acesta va da un impuls mai puternic dezvoltării și afirmării acelei națiuni.

În cadrul fiecărei comunități de oameni formate din punct de vedere istoric, au fost dezvoltate punctele lor de vedere asupra procesului de creștere a copiilor sau mai bine-zis istoria educației. O tendință în domeniul științei care încorporează valorile poporului său pentru generația tânără este *etnopedagogia*. Prin urmare, această abordare le permite copiilor să se familiarizeze cu valorile culturale ale poporului lor încă din primii ani de viață [10].

Putem afirma că etnopedagogia se referă la acel demers pedagogic de identificare și explicare a funcționalității unor scheme paideice, generate la

nivelul unei comunități de bază, care asigură transmiterea bagajului cultural bazal, a tradițiilor, a unor mărci identitare. Ea are ca reper pedagogia populară ce presupune mai multe ipostaze: un cumul de observații, generalizări sau abstractizări spontane, exprimate în proverbe, sentințe empirice, material sapiențial ce se transmite natural, cel mai adesea pe cale orală; un etos educativ, experimentat și validat în timp la nivel individual, comunitar, societal, teaurizat în suporturi obiectuale sau spirituale cu funcționalitate estetică sau practică; o cultură relațională transmisă difuz, prin contagiune, imitație, care este diferențiată și particularizată etnic, confesional, socio-comunitar; o axiologie inductoare de credibilitate, ce promovează respectabilitate și autoritate valorică prin ea însăși etc. [9].

La fel, un concept etnopedagogic care presupune dezvoltarea și cultivarea calităților umane în interacțiune cu alți oameni, și cu societatea este *educația morală*. Ea stă la baza formării unei personalități dezvoltate în context etnopedagogic. Morala se manifestă ca modalitate de viziune generală a lumii, ca cel mai eficient mijloc de reglementare a contradicțiilor dintre bine și rău, frumos și urât, sfânt și păngărit [11, p.65].

În această ordine de idei menționăm că, valorile ce stau la baza formării personalității sunt, de fapt, o manifestare a dialogului spiritual între membrii unei societăți, realizat la nivelul structurii personalității, prin care se asigură schimbul de valori pe linia colectivitate - individ, și viceversa. Creșterea sensibilității spirituale devine dependentă nu numai de factori raționali și afectivi ci și de valorile culturale asimilate. Idealul uman în general reprezintă un model determinat de structurile sociale, economice, politice și culturale.

Dar totuși până la sfârșit ce legătură are omul și valorile? Dacă e să analizăm mai multe surse vom descoperi și definiții de genul că: „Omul, ca ființă rațională, născută liberă, ca măsură a tuturor lucrurilor, considerat ca scop și niciodată ca mijloc, reprezintă *valoarea supremă* pe care ar trebui să se concentreze tot ce înseamnă scopuri ale societății”.

În această ordine de idei, vom încerca să definim noțiunile de omenie și umanitate, sau ale umanului și omenesului. Pe cât e de greu de definit noțiunea de valoare și om, pe atât e de greu de definit noțiunea românească a *omeniei*. Ea nu este o noțiune livrescă, și deci ușor de definit, cum este cea indicată de cuvântul german *menschlichkeit* sau *menschlich*, sau cel francez *humain*.

Cuvintele germane *menschlichkeit*, *menschlich* se apleacă spre idea de milă, având un sens apropiat

de *barmherzigkeit*, iar cel francez *humain* are, de asemenea, numai un context sentimental. Grecii tot nu au un derivat de la *anthropos* încărcat de bogăția de sensuri ale cuvântului românesc.

Numai poporul roman a creat de la „om” un derivat încărcat de tot idealul spre care trebuie să tindă omul – numai poporul roman a văzut în om această potență de supremă calitate, care poate exista în lume. Noțiunea *omeniei* implică în sine o vastă idee despre om; în aceasta i s-a oferit omului o țintă, un scop. Omenia românească are multe sensuri; ea e prezentă în mod difuz într-o mulțime de însușiri ale poporului roman. E un „nume” general pentru toate tipurile de relații cinstite, atente, sincere, înțelegătoare, lipsite de gânduri de înșelare a semenilor. Așadar, omenia reprezintă un cumul de calități care conferă cea mai importantă titulatură: cea de OM.

În lumea modernă a tehnologiilor în schimbare rapidă, o persoană își pierde legătura cu trecutul istoric. Oamenii uită de principiile de bază ale moralității dezvoltate pe parcursul secolelor existenței poporului. Societatea modernă devine un prădător, absorbind resursele naturale care distrug habitatul. Este suficient să privim puțin în trecut, să revizităm tradiția noastră românească pentru a ne reaminti că nici lumea, nici oamenii nu au fost dintotdeauna așa. Socrate crede că oamenii comit răul din neștiință. Am adăuga la aceasta sentința antică, faptul că oamenii își pot pierde calitatea de ființe umane și pentru că au uitat să-și adreseze întrebările fundamentale, au pierdut deprinderea de a-și pune întrebări, de a se chestiona. Dacă, de pildă, vom întreba: „ce înseamnă să fii om?”, nu mică ne va fi mirarea când vom descoperi în cultura noastră tradițională răspunsul, dar și mijloacele prin care, odată dobândită virtutea omeniei, o vom putea păstra pe mai departe.

Așadar, omenia este o latură dominantă a conștiinței etice românești, o formă de exprimare sintetică, ce are sensuri mai adânci decât de a vorbi sau comunica, este o manifestare de înțelegere superioară a realităților inter-umane, când insul își vede menirea în a trăi pentru a face bine. Prezentăm câteva proverbe care arată ce este omenia și pun cu claritate în evidență valoarea moral-practică a omeniei, care trebuie să funcționeze atât ca principiu cât și ca virtute a comportării umane:

„Omenia e mai scumpă ca avuția”;

„Omul fără omenie e ca și trupul fără suflet”;

„Cine omenia-și prăpădește de rău lumea-l vorbește”;

„A fi mare nu-i mirare a fi om e lucru mare” [1].

În aspectul vizat, putem menționa că adevărata

știință despre om este morala, deoarece problema acesteia rezidă în abordarea menirii sau omului în lume. În acest sens menționăm importanța pedagogiei și filosofiei educației, care se ocupă de cercetarea celor mai eficiente mijloace ale educației și modalități de formare a idealului uman.

Prin urmare, omenia – acea calitate de a fi om pur și simplu, făcând apel, pe de o parte, la înțelepciunea strămoșilor noștri – condensată în zicerile populare – iar pe de altă, la câțiva gânditori care au analizat virtutea omeniei, punându-i în lumină multitudinea de forme sub care se poate manifesta realitatea socială [6].

Dar, până a interveni școala sau alte instituții educative, bagajele culturale sunt transmise prin gestulații ingenue, naturale, neaoșe, ce țin de mediul proximal, familial, grupal, societal. Grupul asigură sentimentul apartenenței sau solidarității prin livrarea unor forme de enculturare, de absorbție difuză, dar sigură a unor valori validate de timp. Transmiterea culturală este realizată, cel puțin la începutul formării ființei, prin astfel de pârghii care nu încetează niciodată să funcționeze sau să aibă efecte. Conexiunea cu zestrea culturală a strămoșilor are în subsidiar o pedagogie de acest fel. Suntem ceea ce suntem nu numai prin ceea ce învățăm la școală, ci și prin ceea ce preluăm de la părinți, de la rude, de la congeneri, de la megieși, de la membrii comunității.

Pe baza experienței de veacuri, mentalității și psihologiei sale, poporul român și-a creat propria

sa concepție educațională, izvorâtă din practică și validată de practică. Sistemul de valori materiale și spirituale al poporului nostru s-a constituit, și-a dobândit perenitatea și s-a îmbogățit tocmai datorită preocupării lui însuși pentru creșterea și formarea copilului, pentru că anume el, copilul, poate *duce neamul mai departe*.

Pedagogia populară care este cuprinsă în creația folclorică orală și în practicile tradiționale reprezintă, de fapt, procesul autoeducației naționale.

Pedagogia contemporană, ca sistem științific fundamentat pe programele diferitor științe particulare – psihologie, praxiologie, axiologie, antropologie, epistemologie etc. – a pornit de la observațiile spontane asupra practicilor populare care s-au dovedit a fi eficiente pentru formarea copilului.

Sistemul educațional în general, inclusiv cel al Republicii Moldova, păcătuiește printr-o insuficiență valorificare a moștenirii cultural-pedagogice populare în activitatea instructiv-educativă, de asemenea și literatura pedagogică se preocupă insuficient de această problemă, iar observațiile asupra practicii educaționale demonstrează nu numai o insuficiență valorificare a potențialului educativ al culturii spirituale tradiționale, ci chiar o cunoaștere deficitară/ necunoaștere a acestei culturi de către pedagogii.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. BACIU S. *Perspective curriculare-etnopedagogice în căutarea valorilor uitate*. Chișinău: Univers Pedagogic, 2007, 104 p.
2. CINTORA A. „Are Impossible Goals Rational?”. The Proceedings of the Twenty-First World Congress of Philosophy, vol.9, 2006, pp.113-119.
3. CUZNEȚOV L. *Filosofia practică a familiei*. Chișinău, 2013, 328 p.
4. DIDIER J. Larousse. *Dicționar de Filosofie. Univers enciclopedic*. București, 1998.
5. ENĂCHESCU C. *Tratat de psihologie morală*. Iași: Polirom, 2008.
6. KANT Im. *Întemeierea metafizicii moravurilor*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1972.
7. KANT Im. *Tratat de pedagogie*. Iași: Agora, 1992, p.14-117.
8. SILISTRARU N. *Etnopedagogie și educație*. Chișinău, 2021. 423 p.
9. SILISTRARU N., ZANOCI T. Educația umanului și omenescului la preșcolarii de 6-7 ani din perspectivă etnopedagogică. În: *Managementul educațional: realizări și perspective de dezvoltare. Materialele Conferinței științifico-practice internaționale*, ediția I-a, 27 aprilie 2017. Bălți, p.233-238.
10. СИЛИСТРАПУ Н. *Этнопедагогика молдаван в контексте научной педагогики*. Кишинев, 1997, 188 с.
11. <https://ziarullumina.ro/societate/analiza/omenia-i-mai-scuppa-ca-avutia-109086.html> vizitat la 15.03.2021